

Національні бібліотеки в структурі національної інформаційної діяльності¹

Зростаюче значення бібліотечних установ в інформаційному супроводі державних владних інститутів, суспільства в цілому обумовлено тим, що саме в бібліотеках протягом останнього десятиріччя спостерігалось найбільш помітне вдосконалення методів керування інформацією, введення її в активний обіг². Досвід провідних бібліотечних установ показує важливу їхню роль у забезпеченні відкритості й доступності інформації про діяльність державних владних структур, а отже, і до нормативно-правових матеріалів.

Значна робота з організації, зберігання й надання в користування інформації про діяльність органів влади всіх рівнів здійснюється в бібліотечно-інформаційному секторі регіонів України, зокрема ОУНБ. У більшості бібліотек відкрито центри правової інформації на допомогу місцевому самоврядуванню, створено повнотекстові бази даних розпоряджень облдержадміністрацій та рішень рад народних депутатів. Ці БД представлено на веб-сторінках бібліотек і на регіональних веб-серверах. Користувачам надається можливість ознайомитися з нормативно-правовими актами, які приймаються різними за рівнем загальнодержавними владними органами, а також документами місцевих управлінських структур і будь-якою іншою інформацією про життєдіяльність відповідної території (місцевий бюджет, податки, власність, соціальний захист малозабезпечених верств населення, транспортне забезпечення, матеріально-технічні ресурси, статистичні дані тощо).

Систематична робота з поглиблення та вдосконалення конструктивного діалогу між виконавчою владою та суспільством на загальнодержавному рівні, упровадження нових форм плідної взаємодії між ними здійснюється в рамках урядових програм Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (СІАЗ) спільно з управлінням інформаційної політики та зв'язків з громадськістю Кабінету Міністрів України. З метою надання кваліфікованої юридичної допомоги у вирішенні проблемних питань, що турбують громадян, керуванням організованого надходження матеріалів з відповідями фахівців центральних органів виконавчої влади (міністерств, різних державних профільних комітетів та інших відомств) на запитання громадян правового змісту.

¹ Закінчення. Початок див.: Шляхи розвитку української науки. – 2015. – № 3. – С. 90–97.

² Горовий В. Еволюція інформаційних запитів суспільств як фактор бібліотечної трансформації // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2007. – Вип. 18. – С. 36–49.

Поширення правових знань бібліотечними установами є системним процесом, з використанням усього асортименту наявних форм інформаційного та аналітичного обслуговування користувачів, орієнтованих відповідно до їхніх специфічних запитів. Вивчення рівня правової поінформованості суспільства дає можливість бібліотечним установам прогнозувати запити на цей вид інформації та працювати на упередження.

Можна визначити такі основні напрями бібліотечної політики у сфері здійснення правового інформування українського суспільства: модернізація бібліотечних послуг у сфері правового інформування – розробка моделей електронного правового інформування; розвиток програм підтримки правової культури, підвищення рівня правової обізнаності користувачів бібліотек; підготовка й реалізація програм щодо розширення фондів правової інформації, зокрема в електронному вигляді; забезпечення доступу населення до соціально значущої правової інформації шляхом упровадження на базі загальнодоступних бібліотек повсюдного доступу до інформаційно-правових баз інформації; розвиток інфраструктури бібліотечної справи, розширення учасників великих корпоративних проєктів у сфері правового інформування; розвиток міжнародної бібліотечної співпраці, участь у міжнародних бібліотечних і культурних проєктах у сфері правового інформування, у тому числі на основі нових форм і методів професійної бібліотечної діяльності; сприяння ефективному функціонуванню системи безперервної інформаційно-правової підтримки малозахисених верств населення України³.

У забезпеченні такого доступу доцільно спиратися на наявну бібліотечну мережу. Адже основним завданням бібліотек є реалізація права користувача на одержання оперативної та повної інформації, доступ до ресурсів не тільки в бібліотеці, а й за її межами. Крім традиційного МБА, значна кількість бібліотек сьогодні активно використовує у своїй діяльності необмежені ресурси Інтернету, значно підвищивши таким чином інформаційну повноту обслуговування й надаючи читачам інформацію у більш зручній формі порівняно з традиційними.

Завдяки впровадженню передових бібліотечно-інформаційних технологій, комп'ютеризації та автоматизації бібліотечних процесів провідні наукові бібліотеки поступово перетворюються з книгозбірень у повноцінні з точки зору сучасних вимог національні інформаційні центри. Наявний практичний досвід такої трансформації показує, що бібліотечні установи об'єктивно можуть стати в умовах сучасної України важливою складовою процесу інформатизації. Цей процес є особливо важливим у наш час, в умовах глобальної інформатизації з

³ *Іванова Н.* Сучасні бібліотечні установи в процесі поширення правових знань // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2010. – Вип. 26. – С. 85. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Siaz/Nauk_works/26.pdf.

абсолютно реальними ризикам суспільної уніфікації, зі зростаючою небезпекою інформаційних воєн, що стають реальним фактором сучасної міжнародної політики, в умовах реальної інформаційної агресії, спрямованої на інформаційний простір Української держави.

Водночас потребує переосмислення відповідно до сучасних реалій роль у процесах формування національного інформаційного простору в умовах інформаційного протистояння національних бібліотек, виокремлення яких у видовому багатоманітті бібліотечних структур напряму пов'язано з націєтворчими процесами. Адже статусне оформлення національних бібліотек як виду припадає на період XIX – початок XX ст. – період ренесансу національної свідомості в умовах інформатизації, розвитку інформатизованої соціальної структури суспільства. Аналізуючи процес утворення національних бібліотек, Б. Володін акцентує увагу на його державницькому аспекті. Він зазначає, що національна бібліотека виникає як особливий, принципово новий для того чи іншого часу інститут державності; ...поява інституту національної бібліотеки була обумовлена формуванням і розвитком моделі централізованої національної держави – тому може йтися про принципово нову модель самої держави⁴.

Національні бібліотеки стають символами державної незалежності та самобутності. Як новий інститут державності вони були орієнтовані на здійснення функцій, які умовно можна охарактеризувати як функції «національної пам'яті». Фонд національних бібліотек мав бути максимально вичерпним, таким, що слугував би, з одного боку, відображенням духовно-інтелектуального потенціалу нації, з іншого – створював необхідне підґрунтя для її подальшого розвитку, забезпечував спадкоємність національної ідентичності. У зв'язку з новими завданнями національні бібліотеки наділяються спеціальними інструментами для їхньої реалізації, серед яких є впровадження правила обов'язкового примірника. Фактично заснування національних бібліотек було обумовлене потребою забезпечення розвитку нового суб'єкта політики й політичної комунікації – нації. У цьому контексті національні бібліотеки стають соціальним інститутом, прямим завданням якого є забезпечення передачі наступним поколінням певної системи цінностей, зокрема цінності збереження та зміцнення національної незалежності та суверенітету⁵. У їхніх фондах зберігаються національні інформаційні ресурси і

⁴ Володін Б. Ф. Всемирная история библиотек. – СПб. : Профессия, 2002. – С. 130.

⁵ Гранчак Т. Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект: монографія. – К., 2014. – С. 105, 106. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/images/nauk-mon/k2014.pdf>.

їхнє ядро – та частина ресурсів, без якої є неможливим збереження духовної основи існування нації і яка є для неї суверенною ⁶.

Виконання національними бібліотеками своєї місії передбачає відбір і збереження важливої для розвитку нації інформації та розширення доступу до бібліотечного фонду. В умовах поширення електронних технологій у цих аспектах перед національними бібліотеками відкриваються нові можливості, але водночас постають і нові завдання. Можливості пов'язані з функціонуванням бібліотечних веб-сайтів і оцифруванням фондів, що дає змогу надати доступ не лише до бібліографічної та повнотекстової, а й до мультимедійної інформації, також зробити інформацію, доступ до якої традиційно був локалізований, широкодоступною та здійснювати охоплення аудиторії в національному масштабі.

Яскравим прикладом у цьому контексті є проект, що здійснюється Бібліотекою Конгресу США «Пам'ять Америки» (American Memory) ⁷, у рамках якого забезпечується вільний доступ через Інтернет до творів писемності, звукозаписів, картин, відеозаписів, карт і нотних видань – документальних пам'яток американської нації, що висвітлюють історію Америки та творчість її народів.

Представлені тут документи з колекцій Бібліотеки Конгресу та інших організацій описують історичні події, видатних особистостей, пам'ятні місця та ідеї, покладені в основу американського суспільства. Проект став першою спробою систематизованого оцифрування найбільш цінних історичних матеріалів із фондів бібліотеки та провідних архівів і забезпечення вільного доступу до них конгресменів, науковців, викладачів, студентів – усіх користувачів Інтернету.

Під час його виконання було доведено ефективність корпоративної співпраці бібліотек з музеями, архівами, історичними товариствами, у результаті якої були створені 23 цифрові колекції, що доповнили масив документів, ставши основою для електронної бібліотеки, яка налічує наразі понад 100 тематичних колекцій, понад 9 млн документів, організованих за формою, предметом або авторством (хто вперше створив, склав або подарував матеріали бібліотеці). Оригінальні форми представлені манускриптами, друкованими виданнями, фотографіями, плакатами, мапами, записами, відеозаписами, книгами, памфлетами та нотними виданнями.

⁶ Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 160 с.; *Олійник О. В., Соснін О. В., Шиманський Л. Є.* Політико-правові аспекти формування інформаційного суспільства суверенної і незалежної держави. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/book/Sosnin_2.htm.

⁷ American Memory // The Library of Congress: website. – Mode of access: <http://memory.loc.gov/ammem/index.html>.

Від початку проект був результатом співпраці національного масштабу. Підтримка з боку Конгресу в розмірі 15 млн дол. протягом п'яти років і партнерство з громадськістю, комерційними та філантропічними організаціями у вигляді спонсорської допомоги надали понад 45 млн дол. за період з 1994 по 2000 р. Образно кажучи, нація працювала на збереження власної пам'яті.

Враховуючи значення створення національних бібліотек для процесу національного державотворення, показовим є підхід до формування їхніх фондів. Зокрема, серед пріоритетів комплектування Бібліотеки Конгресу США – «усі книги та інші матеріали, що відображають життя і досягнення народу Сполучених Штатів»⁸; Національної парламентської бібліотеки Японії – публікації та інші матеріали/інформація всередині й за межами країни..., що підтримують творчість нації⁹; Британської бібліотеки – письмова й усна спадщина нації¹⁰ тощо.

В Україні національні бібліотеки¹¹ також є провідними інформаційними центрами зі збереження й розвитку інформаційних фондів національного значення. Так, у Загальних положеннях затвердженого розпорядженням президії Національної академії наук України від 11.12.2009 р. за № 747 Статуті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського йдеться, що НБУВ є «провідним культурним, освітнім, науково-інформаційним державним закладом, що здійснює функції науково-дослідного, методичного та координаційного центру з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, бере участь у розробленні державної політики в галузі бібліотечної справи та її реалізації» (виділення авт. – Ред.) (п. 2) і «задовольняє найрізноманітніші потреби суспільства, сприяє розвитку науки, освіти, культури» (п. 3). Останнє, звісно, передбачає й потреби у зміцненні національної ідентичності, посиленні конкурентоспроможності української нації, її стабільного розвитку, чому, за логікою, має сприяти і виокремлений спеціально в Основних завданнях бібліотеки пріоритет: «формування національних баз даних рукописної, друкованої, електронної Україніки» (п. 16.3). Водночас, враховуючи статус бібліотеки, доречним було б акцентування в документі згаданих аспектів.

⁸ Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація: монографія. – К., 2012. – С. 329.

⁹ Mission and Objectives 2012–2016 and Strategic Goals // National Diet Library (NDL): website. – Mode of access: <http://www.ndl.go.jp/en/aboutus/mission2012.html>.

¹⁰ Strategy, policies and programmes // British Library: website. – Mode of access: <http://www.bl.uk/aboutus/stratpolprog/index.html>.

¹¹ Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника НАН України, Національна парламентська бібліотека України, Національна історична бібліотека України, Національна наукова медична бібліотека України, Національна бібліотека України для дітей, Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького, Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України.

У Статуті НБУВ конкретизовані питання, пов'язані із функціонуванням у складі установи Фонду Президентів України, який, згідно з документом, «здійснює широке інформування громадськості про діяльність президентів України», і Національної юридичної бібліотеки, серед завдань якої – «забезпечення правовою інформацією працівників органів державної влади, спеціалістів-правників, науковців, студентів, представників дипломатичного корпусу і міжнародних неурядових організацій та поширення правових знань серед населення» (п. 17.5). У структурі бібліотеки знайшла своє відображення діяльність Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади.

На сайті Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника представлені «основні завдання бібліотеки, зумовлені напрямками її діяльності як національної науково-дослідної установи, державного зберігача унікальних рукописних і друкованих пам'яток української та світової книжкової культури, творів українського та зарубіжного мистецтва, інших документів на різноманітних носіях інформації, важливого інформаційно-аналітичного і освітнього центру»¹².

Комплексно представлені мета й завдання діяльності Одеської національної наукової бібліотеки (ОННБ) ім. М. Горького. Як випливає з витягу із статуту установи, «метою діяльності бібліотеки є: сприяння реалізації прав громадян на знання, освіту, користування культурними досягненнями та загальнодоступність інформаційних ресурсів; наукове, інформаційне, методичне та організаційне забезпечення системи бібліотечного обслуговування користувачів; науково-інформаційне забезпечення сталого розвитку суспільства, сприяння розвитку національної й світової науки та культури; формування, збереження та організація використання документних ресурсів; участь у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України; сприяння науковій, науково-технічній, культурній, професійній, виробничій діяльності, підвищенню загальноосвітнього та фахового рівня користувачів; вивчення проблем й отримання нових наукових результатів і знань у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства, історії бібліотечної справи та історії книговидавництва; входження бібліотеки у світовий культурний та інформаційний простір»¹³.

Метою Концепції розвитку Національної історичної бібліотеки України на період до 2015 р. визначається «утвердження модернізації НІБ України і на цій основі подальші якісні зміни у формуванні інформаційно-культурного простору

¹² Про бібліотеку // Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. – Режим доступу: <http://www.lsl.lviv.ua>.

¹³ Витяг із статуту Одеської Національної ордену Дружби народів наукової бібліотеки ім. М. Горького. – Режим доступу: http://odnb.odessa.ua/doc_file/DKB/dkb_vityag.pdf.

та обслуговуванні користувачів»¹⁴. Головним завданням діяльності НІБ України цим документом визначається «формування фондів історичного профілю, створення всеукраїнського депозитарію історичної літератури; забезпечення доступу до інформації незалежно від місця її знаходження та зберігання за рахунок онлайн-доступу до зовнішніх ресурсів; науково-дослідна робота і науково-методична допомога бібліотекам держави з питань бібліотечного краєзнавства»¹⁵.

У нормативних документах інших провідних українських бібліотек також відображається їхня провідна роль у використанні національних інформаційних ресурсів, забезпеченні широкого доступу до них, окреслюються механізми їхнього збагачення в сучасних умовах. У цілому, національні бібліотеки мають виступати координаторами створення й навігаторами єдиної системи інформаційного ресурсу національного надбання – суверенних інформаційних ресурсів.

У практичному вимірі діяльності найбільша в Україні бібліотека – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського проводить значну роботу з упорядкування фондів, що на сьогодні становлять понад 15 млн примірників видань, здійснює заходи щодо налагодження якісного доступу до всіх цих ресурсів. НБУВ, провівши значний обсяг підготовчої роботи, виставляє на базі власних фондів «Матеріали до Державного реєстру національного культурного надбання: Книжкові пам'ятки». Електронний ресурс, що пропонується, містить описи найцінніших і найдавніших книжкових пам'яток: рукописних книг; інкунабул; палеотипів; стародруків кириличним, гражданським, латинським шрифтом; українських видань до 1860 р. включно. Одночасно формуються, проходять експертизу, уніфікацію опису бази даних книжкових пам'яток ХІХ–ХХІ ст. Тут передбачається структурування за певними критеріями: прижиттєві видання видатних письменників, науковців, громадських діячів; шедеври поліграфії та книжкового мистецтва, подарункові, бібліофільські видання чи підносні примірники; рідкісні книги; примірники з автографами видатних особистостей; надруковані на нетрадиційних матеріалах тощо¹⁶.

Мережеві інформаційні ресурси є частиною суспільно значущого надбання кожної країни та нації. Тому введення цієї інформації в національні фонди інформаційних ресурсів є завданням, актуалізація якого зростає. На сьогодні ми маємо вже досить значний зарубіжний досвід у цій справі. Зокрема, Бібліотека Конгресу США повідомила про швидке завершення проекту з архівації всіх

¹⁴ Концепція розвитку Державного закладу «Національна історична бібліотека України» на період до 2015 року // Національна історична бібліотека України. – Режим доступу: http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_wrapper&Itemid=1588.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Матеріали до реєстру національного культурного надбання // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського: веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/node/610>.

опублікованих до сьогодні повідомлень Twitter. Уся база займає близько 133 терабайт, кожне повідомлення супроводжується 50 додатковими полями з різними метаданими (включаючи географічне положення користувача, його ідентифікатор та іншу інформацію). Після створення бази вона доповнюватиметься новими твітами. Утім, поки що використовувати архів у тому вигляді, у якому він існує сьогодні, неможливо. Потрібні додаткові зусилля фахівців для його впорядкування, організації, забезпечення можливості пошуку за повідомленнями ¹⁷.

Рядом зарубіжних національних бібліотек здійснюється автоматичне архівування цілих сегментів інтернет-простору за тематичним (наприклад, Бібліотека Конгресу США), доменним (національним) (Британська бібліотека, Бібліотека та архіви Канади, Королівська бібліотека Швеції, Королівська бібліотека Данії та ін.) або комбінованим (Національна бібліотека Австралії) принципами ¹⁸. Так, широковідомим став започаткований у 2000 р. Бібліотекою Конгресу США проект із відбору і збереження веб-сайтів «Веб-архіви Бібліотеки Конгресу. Мінерва» (The Library of Congress Web Archives. Minerva – LCWA). За тематичною ознакою сформовані архіви за такими темами, як вибори у США, війна в Іраку, події 11 вересня 2001 р. тощо, доступ до яких забезпечує веб-сайт бібліотеки ¹⁹. Також Бібліотека Конгресу США діє як секретаріат Національного цифрового опікунського альянсу (National Digital Stewardship Alliance, NDSA), місією якого є керування цифровим контентом для нинішнього й перспективного використання, забезпечення здатності зберігати цифрові ресурси США на благо нинішнього й майбутніх поколінь ²⁰.

У липні 2003 р. рядом національних бібліотек – Бібліотекою Конгресу США, національними бібліотеками Австралії, Канади, Данії, Фінляндії, Франції, Ісландії, Італії, Норвегії, Швеції, Британською бібліотекою та Архівом Інтернету (Internet Archive) США – у контексті визнання важливості збереження інтернет-контенту для майбутніх поколінь було організовано Міжнародний консорціум збереження Інтернету (International Internet Preservation Consortium), метою якого визначено збір суспільно значущого інтернет-контенту в усьому світі і сприяння розвитку та використанню спільних

¹⁷ Бібліотека Конгресу завершує архівацію всіх повідомлень Twitter // NewsMe.com.ua. – 2013. – 8.01. – Режим доступу: <http://newsme.com.ua/ua/tech/technologies/1623743>.

¹⁸ *Копанєва В.* Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету: [монографія]. – К., 2009. – 198 с.

¹⁹ The Library of Congress Web Archives Minerva // The Library of Congress: website. – Mode of access: <http://lcweb2.loc.gov/diglib/lcwa/html/lcwa-home.html>.

²⁰ About NDSA // The Library of Congress: website. – Mode of access: <http://www.digitalpreservation.gov/ndsaa/about.html>.

інструментів, методів і стандартів, які уможливають створення міжнародних веб-архівів²¹.

Удосконалюється робота провідних бібліотечних установ України з акумуляції суспільно значущої частини інтернет-ресурсів.

Уже сьогодні, навіть за наявності нормативно-правової бази, що відстає від потреб сучасної інформаційної сфери, бібліотеки підпорядковують свою діяльність потребам національно-культурного розвитку. Національними бібліотеками реалізуються масштабні проекти зі створення «Наукової електронної бібліотеки» (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України) та електронної бібліотеки «Культура України» (Національна парламентська бібліотека України, НПБУ, за підтримки Міністерства культури України), спрямовані на формування інформаційно-інтелектуальних баз збереження національної самобутності українського народу та його ефективної конкуренції у глобалізованому світі.

На сьогодні електронна бібліотека «Культура України»²² складається з чотирьох колекцій: «Культурологія», «Мистецтво» (розділи «Архітектура», «Скульптура», «Живопис», «Графіка», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Народні художні промисли», «Музика», «Танець. Хореографія», «Театр», «Цирк. Естрада. Видовищні мистецтва», «Кіномистецтво», «Художня фотографія»), «Етнографія» (розділи «Загальна етнографія», «Краєзнавство», «Народи України», «Київська старовина», «Духовна культура», «Матеріальна культура»), «Заклади культури» (розділи «Бібліотеки», «Музеї», «Архіви», «Культурно-мистецькі освітні установи», «Фонди, товариства, об'єднання, асоціації», «Українські культурні центри за кордоном»). Колекція складається з оцифрованої літератури – електронних аналогів друкованих видань і творів образотворчого мистецтва фондів бібліотек, музеїв, архівів, доступ до яких через їхній незадовільний фізичний стан для користувачів обмежено. Створення цифрових копій таких видань є одним з можливих варіантів їх збереження й надання вільного доступу до них через мережу Інтернет усім бажаючим. Переведення в електронну форму об'єктів відбувається з дотриманням норм чинного законодавства у сфері авторського права й суміжних прав (у разі надання відповідного дозволу автором або особою, яка володіє авторськими правами) або на договірній основі з дотриманням норм чинного законодавства та з урахуванням взаємних інтересів.

У Науковій електронній бібліотеці НБУВ містяться електронні документи, що мають у своїй основі друковані видання або є повними аналогами таких. Основне її призначення: створення повнотекстового архіву електронних

²¹ Web Archiving // The Library of Congress: website. – Mode of access: <http://www.loc.gov/webarchiving..>

²² Електронна бібліотека «Культура України». – Режим доступу: <http://elib.nplu.org>.

документів і наукове опрацювання зібрання інформаційних ресурсів українського сегмента Інтернету та актуальних для держави зарубіжних інформаційних матеріалів для сприяння реалізації права громадян на вільний доступ до інформації та вільний духовний розвиток, а також розвитку культурної, наукової та освітньої діяльності. Архів електронних ресурсів НБУВ формується за пріоритетними напрямками науки, освіти, культури, економіки, виробництва, управління, що визначаються рядом законів України, постанов Кабінету Міністрів України, президії НАН України.

Опрацювання матеріалів електронного інформаційного ресурсу здійснено на базі розробленої в НБУВ і апробованої у процесі створення аналогічної меморіальної електронної колекції «Електронна бібліотека та архів В. І. Вернадського» системно-інтегрованої технології формування історико-культурних полідокументних електронних колекцій із складними семантичними зв'язками між цифровими об'єктами. Основними критеріями побудови таких ресурсів авторами електронної колекції визначено такі властивості, як інтегрованість представлених ресурсів, високий рівень структурованості інформації (підпорядкованість її єдиній концепції представлення знань), визначення спеціальних форматів знань (забезпечення повноти опису та сумісності даних), забезпечення інтелектуального доступу, залучення експертів до опрацювання кожного з видів документів для забезпечення повноти їх опису. Для кожного з інформаційних комплексів визначаються його ресурсні складові (забезпечення повноти представлення документів обраного профілю) і комунікаційні складові (забезпечення інтелектуального доступу до інформаційного ресурсу)²³.

Представлені в електронній колекції документи згруповано за розділами: «Твори Т. Г. Шевченка», «Прижиттєві видання», «Кобзарі», «Біографічні видання», «Вивчення життя і творчості», «Бібліографія». Створений електронний ресурс окремо представляє шевченкіану у фондах НБУВ – електронні копії документів, що зберігаються у фондах відділу стародруків і рідкісних видань, відділу зарубіжної україніки, відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій.

Для зручності користування електронною колекцією розроблено розвинуті засоби навігації та пошуку, який можна здійснювати за основними елементами бібліографічного опису – за автором, назвою, роком видання та ключовими словами.

Одним з ракурсів представлення матеріалів електронного ресурсу є тема «Пам'ятні місця». Матеріали в цій тематичній категорії згруповані відповідно

²³ Лобузін К. Інтегрований меморіальний ресурс «Електронна бібліотека та архів В. І. Вернадського». – Режим доступу: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2013/disk/113.pdf>.

до пам'ятних місць Т. Шевченка в Україні та світі: Україна, Азербайджан, Аргентина, Білорусь, Болгарія, Бразилія, Греція, Грузія, Данія, Італія та ін. Окремою рубрикою представлено пам'ятні місця Т. Шевченка в Києві. У кожному з названих розділів містяться зображення та короткий опис пам'ятників, меморіальних дошок Великому Кобзареві, музеїв, будівель тощо, пов'язаних з діяльністю та іменем Т. Шевченка, а також посилання на відповідні інтернет-ресурси.

Введена авторським колективом НБУВ в інформаційно-культурний обіг електронна колекція є комплексним ресурсом, який акумулював полідокументні матеріали з метою створення єдиного історико-культурного простору – бібліотеки, бібліографії, музею, галереї, призначеного для популяризації й поширення духовної спадщини та ідей Т. Шевченка як символу українського народу та українства.

Природно, значення творчості Великого Кобзаря з наближенням до його ювілею привертає зростаючу суспільну увагу. У зв'язку з цим суспільний інтерес враховується в діяльності інших бібліотечних установ. Так, електронний інформаційний ресурс «Електронна колекція “Т. Г. Шевченко”» розроблений також іншою бібліотечною інституцією – Національною парламентською бібліотекою України. Як ідеться на сайті НПБУ, «колекція створена з метою вшанування пам'яті Тараса Григоровича Шевченка, увічнення його творчої спадщини та у зв'язку з відзначенням 200-річчя від дня його народження. У ній представлено документи, що висвітлюють життєвий і творчий шлях Тараса Шевченка – видатного українського поета, прозаїка, драматурга, художника, політичного та суспільного діяча. Зібрання містить твори Великого Кобзаря, книги, статті про його оточення, а також місця і установи, що пов'язані з Тарасом Григоровичем. Твори образотворчого мистецтва дають уяву про художнє втілення образу Шевченка в мистецтві»²⁴.

У представленій колекції за відповідними рубриками згруповані твори Т. Шевченка, документи про життя та творчість Великого Кобзаря, матеріали стосовно оточення поета, місць і установ, пов'язаних з його життям, творчістю та ім'ям, матеріали про заходи, присвячені Т. Шевченку, і про документальні й матеріальні пам'ятки, пов'язані з його ім'ям, статті з періодичних і продовжуваних видань, що висвітлюють сторінки життя та творчість Т. Шевченка, матеріали, у яких художньо втілено образ Великого Кобзаря, його думки, переконання та творчі ідеї, довідково-бібліографічні праці дослідників-шевченкознавців про життєвий та творчий шлях геніального поета й художника, видання Великого Кобзаря, перекладені мовами народів світу.

²⁴ Тарас Шевченко. Електронна колекція // Національна парламентська бібліотека України. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/collection.html?id=78>.

Створення подібних ресурсів, безумовно, є актуальним з огляду на ту роль, яку відіграв Т. Шевченко у процесі становлення української нації, і значення постаті Великого Кобзаря для збереження української ідентичності в сьогоdnішньому світі, який стрімко глобалізується. Разом з тим зауважимо, що відсутність координації на загальнодержавному рівні діяльності національних бібліотек у цій сфері призвела до певного дублювання процесів і результатів. Водночас налагодження корпоративних зв'язків між НБУВ і НПБУ мало б стати запорукою створення необхідного організаційного підґрунтя для більш ефективного використання кадрового й техніко-технологічного ресурсу, формування єдиної національної електронної інформаційної основи для функціонування загальнонаціонального інформаційного історико-культурного простору, присвяченого Т. Шевченку. Такої основи, яка стала б підґрунтям інтеграції цього історико-культурного простору в глобальний інформаційний простір і представлення світовій спільноті ідей та духовної спадщини Великого Кобзаря, зокрема шляхом приєднання підготовлених національними бібліотеками загальнонаціональних електронних колекцій до таких інформаційних ресурсів, як Світова цифрова бібліотека та Європейська бібліотека.

У цьому контексті зразком координаційної діяльності національних бібліотек у формуванні національного сегмента глобального інформаційного простору, наповненні його інформацією національно-культурної тематики є на сьогодні досвід Національної бібліотеки України для дітей (НБУД), яка виконує координуючу функцію стосовно інших дитячих бібліотек України. Зокрема, у контексті підготовки до відзначення 200-річного ювілею Т. Шевченка співробітниками НБУД було підготовлено зведений план заходів бібліотек України для дітей, який охопив дитячі бібліотеки Миколаєва, Ужгорода, Хмельницького, Кривого Рогу, Житомира, Ізмаїла, Чернігова, Черкас, Луцька, Кременчука, Києва, Одеси, Тернополя, Маріуполя, Сум, Херсона, Харкова, Рівного, Полтави, Львова, Донецька, Сімферополя. Спектр заходів містив конкурси читців, краєзнавчо-історичні екскурси, літературно-музичні й літературно-мистецькі свята, театральні постанови, літературні вікторини, краєзнавчо-мистецькі презентації, відео- та фотопроєкти, фотоконкурси, книжкові виставки, бесіди, конкурси дитячої творчості, вебліографічні та віртуальні подорожі тощо²⁵.

Безпосередньо в бібліотеці було підготовлено три книжкові виставки: «Шляхи Тарасової долі», «Шляхами великої долі», «Володар царства духу і царства культури», у яких представлено твори Т. Шевченка й література про

²⁵ Нас єднає Шевченкове слово: моніторинг ефективності заходів з популяризації шевченкіани у бібліотеках України для дітей : прогн. та методика моніторингу / Нац. б-ка України для дітей; авт.-уклад. О. В. Безручко. – К., 2014. – 8 с. – Режим доступу: http://www.chl.kiev.ua/club/shevchenko_2.pdf.

його життя і творчість, твори про Т. Шевченка, які склав народ: пісні, легенди, оповідання, приказки, прислів'я, творчі роботи читачів бібліотеки; проведено літературно-поетичну годину «Нас єднає шевченкове слово», творчу зустріч «Все починається з дитинства» з українським письменником І. Андрусюком, автором книжки про дитинство Т. Шевченка, відеоподорож «Тарасовими шляхами» (розповідь про місця, які відвідав Т. Шевченко, з переглядом відео), музично-поетичний вечір «Шевченкове слово, як українська пісня – “без золота, без каменю, без хитрої мови, а голосна та правдива, як Господа слово”» і навіть театралізоване дійство «Світлиця Шевченківського заповіту».

У рамках дня інформації «Шевченкові думки переживуть віки» було підготовлено та проведено:

– мультимедійну презентацію «Вінок Кобзареві: пам'ятники Т. Г. Шевченку»;

– віртуальну виставку «Стежками творчості генія»;

– слайд-репортаж «Палітра Шевченка»;

– поетично-мистецьке свято «І лине над землею Шевченкове святеє слово...»;

– інтерактивну стенд-гру «Юні шевченкознавці».

Також співробітники бібліотеки підготували бібліографічний ресурс «Т. Г. Шевченко для дітей: видання творів в Україні (XIX–XXI ст.)», у якому зібрано бібліографічні описи художніх моновидань, збірок творів Т. Шевченка, що видавалися для дітей, і ряд інших різноманітних заходів, що мають вагомим патріотично-виховним значенням (*Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища: [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – С. 91–104).*